

забезпечення доказів можуть бути:

1) постановлення ухвали про огляд приміщень, в яких, як припускається, відбуваються дії, пов'язані з порушенням авторського права і (або) суміжних прав;

2) накладення арешту і вилучення всіх примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), записаних виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення, щодо яких припускається, що вони є контрафактними, засобів обходження технічних засобів захисту, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх виготовлення і відтворення;

3) накладення арешту і вилучення рахунків та інших документів, які можуть бути доказом вчинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення (чи підтверджують наміри вчинення порушення) авторського права і (або) суміжних прав.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Цивільне процесуальне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. С. Бичкова та ін. / За заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.

3. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 488 с.

***Кельман Михайло Степанович,**
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
ННІПП НУ «Львівська політехніка»*

***Кельман Лідія Михайлівна,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
ЛДУВС МВС України*

***Кельман Ростислав Михайлович,**
студент четвертого курсу
ННІПП НУ «Львівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ І ДЕРЖАВИ – МІСТА ВАТИКАН

Як уже зазначалося, серед учених-юристів, фахівців з проблем міжнародного права та представників правової науки давно триває дискусія з приводу того, як визначити правосуб'єктність двох соціальних утворень – Святого Престолу і Держави-міста Ватикан (при верховенстві першого за канонічним правом, зважаючи на їх тісне політико-правове переплетіння на міжнародній арені). Важливо це з'ясувати і для теорії права, щоб визначити

місце і значення такого унікального державно-правового явища, «історичного феномена» (Д. Трофімов), на сторінках публікацій з загальнотеоретичної правової тематики. На нашу думку, слушне зауваження висловив О. Тарасов, що «у міжнародній практиці Католицької Церкви залежно від зовнішньополітичних обставин» використовуються обидва найменування. «Однак від зміни найменування міжнародно-правова природа соціального актора як суверенної особи не змінюється. Проте подібна варіативність дозволяє Католицькій Церкві мати куди більші зовнішньополітичні можливості, ніж у держав. Наприклад, держави не мають права прямо звертатися до іноземних громадян, а Святий Престол таке право має щодо католиків» [1, с. 235].

Слушність цього застереження авторитетний український правник-міжнародник О. Тарасов підтверджує, на наш погляд, вдалим цитуванням витягу з п. 4 періодичної доповіді, представленої Комітету з ліквідації расової дискримінації 20 серпня 1999 р., де, зокрема, зазначається, що «Святий Престол хотів би нагадати нижче ряд моментів, що мають відношення до його суті як суб'єкта міжнародного права: а) у міжнародному праві Святий Престол є суверенною державою, яка наділена первинною, непохідною й незалежною від будь-якої влади чи юрисдикції правосуб'єктністю; б) Святий Престол визначається у внутрішньому праві католицької церкви як уряд Вселенської церкви, який складається із Папи Римського й установ, які від нього виходять (Кодекс канонічного права, ст. 36); с) Святий Престол – це також суверенна Держава – місто Ватикан; Ця держава наділена всіма атрибутами держави; вона складається не з громадянського суспільства, а зі співтовариства трудівників, які тимчасово перебувають на службі у Святого Престолу; d) в історичному плані міжнародна правосуб'єктність Святого Престолу ніколи не змішувалася з правосуб'єктністю територій, над якими він здійснював державний суверенітет, таких, як ... Держава – місто Ватикан з 1929 р.; е) міжнародна правосуб'єктність Святого Престолу передує будь-якому територіальному суверенітету...» (CERD/338/Add.II от 26 мая 2000 г. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации. Комитет по ликвидации расовой дискриминации. Рассмотрение докладов, представленных государствами-участниками в соответствии со статьей 9 конвенции. Пятнадцатые периодические доклады государств-участников, подлежащих представлению в 1998 году. Добавление. Святейший Престол)» [1, с. 235].

На нашу думку, розібратися в тому, де закінчується самостійний соціальний суб'єкт, звідки починається інший незалежний суб'єкт правовідносин як внутрішніх, чи зовнішніх, як на цьому наголошує О. Тарасов [1, с. 354], певною мірою допомагає таке роз'яснення кардинала М. Етеровича: «Назвою Святий Престол, чи Апостольський Престол, іменується Святіший Отець і центральний уряд Римської курії (автор посилається на кан. 361 Кодексу канонічного права та кан. 48 Кодексу Канонів Східних Церков. Це центр Католицької Церкви. Згідно з католицькою концепцією, Святий Престол, як і Католицька Церква, є моральними особами (таке визн. з кан. 113: Католицька Церква та Апостольський Престол є моральними особами згідно із

самим Божим розпорядженням)» [2, с. 14].

Беручи до уваги викладене вище, слід враховувати цілком справедливе застереження владики М. Етеровича: «Дуже часто неправильно вживаються назви Ватикан, Ватиканська держава, Держава-місто Ватикан, коли йдеться про Святий Престол. Точною назвою є Святий Престол. У церковних документах вживаються також назви «Апостольський Престол», «Свята Столиця», «Апостольська Столиця» [2, с. 14 – 15]. Дотримання чіткості у назвах цих суб'єктів права конче необхідне, що може засвідчити вище наведений уривок із самоідентифікації Святого Престолу, де зазначено, що суверенна Держава-місто Ватикан... наділена всіма атрибутами держави (до них, крім загальних традиційних ознак, згідно із теорією держави і права – М.С.), в якій, замість громадянського суспільства; – «співтовариство трудівників, які тимчасово перебувають на службі у Святого Престолу», а також визнана міжнародно-правовими інституціями як правова держава і представлена у правовій формі як міжнародно-правова особа [1, с. 238], яка формує правову систему Ватикану.

Підкресливши, що правова система цієї держави основана на канонічному праві (*ius canonicum*) та законодавстві Святого Престолу й частково Італії, український дослідник Т. Сироїд підкреслює: «Головними джерелами права у Ватикані є: 1) Кодекс канонічного права (*Codex iuris Canonici*) і апостоличні постанови; 2) закони, промудьговані для Міста Ватикану Верховним главою Церкви або делеговані йому владою, а також постанови, прийняті компетентною владою» [3, с. 815], Юридична організація Держави-міста Ватикан визначена шістьма основними законами, ухваленими на основі Латеранських угод 7 червня 1929 р.

Згідно з нормами Кодексу канонічного права, влада у Ватикані поділяється на законодавчу, виконавчу і судову (§ 1, кан. 135) [4, с. 88]. Такий поділ став надбанням правової практики уже епохи Новітньої історії, оскільки ні в період Середньовіччя і навіть у період Нового часу такого поділу у Папській державі не було. Однак те, що Папа є єдиним джерелом законодавчої, виконавчої і судової влади, до певної міри суперечить традиційним положенням науки теорії держави і права, а отже, становить значний інтерес для науковців, про що йшлося вище. Тому вони по-різному підходять до визначення форми правління у цьому державному утворенні. Так, С. Дьяченко запропонував поняття «виборна монархія особливого типу». Таким чином деталізовано поняття «абсолютна теократична монархія», яке використовували німецькі учені Л. Опенгейм і М. Гедген [5, с. 18, 6, с. 45].

Як джерело законодавчої влади, понтифік з давніх часів виступав ініціатором ухвалення законів, конституцій, енциклік з питань церковної дисципліни, які стають канонами й об'єднуються у спеціальні правові збірники – кодекси. Середньовічне канонічне право було кодифіковано і неодноразово видавалося у «Зводі юридичних законів» (*Corpus Iuris Canonici*). У 1904 р. Папа Пій Х створив спеціальну папську кодифікаційну комісію під керівництвом кардинала П. Гаспаррі, яка у 1917 р. підготувала новий Кодекс канонічного права, що набув чинності з 19 травня 1918 р. [6, с. 235]. Важливо наголосити, що Кодекс 1917 р. уперше визнавався класифікованим єдиним: загальним

законом, а не механічним зібранням законів, що нагромаджувалися, удосконалювалися упродовж багатьох століть (окремі норми навіть могли одна одній суперечити) [7, с. 35].

Папа Іван-Павло II констатував: «Стоячи на порозі третього тисячоліття «*in medio Ecclesiae*» («всередині Церкви»), прагну ще раз подякувати Духові Святому за Великий дар Другого Ватиканського собору, боржником якого разом з усією Церквою, зокрема разом із усім Єпископатом, я себе відчуваю. Я переконаний, що довго ще судилося новим поколінням черпати із тих багатств, яким цей Собор XX століття нас обдарував. Як єпископ, який брав участь у подіях Собору від першого до останнього дня, я прагну довірити цю велику спадщину усім, хто є і буде у майбутньому покликаний для її втілення. А сам я дякую Вічному Пастиреві за те, що дозволив мені цій великій справі служити упродовж усіх років мого понтифікату» [8, с. 341].

Однак головним законодавцем виступає Папа, який здійснює законодавчу владу, видаючи закони, обов'язкові для всієї Церкви або її частини. Згідно з католицьким вченням запорукою дотримання законності і порядку вважається єдиновладдя Верховного Понтифіка [9, с. 9].

На нашу думку, важливо відзначити, що одним із засадничих принципів діяльності Святого Престолу є акцентування уваги на пошані не тільки одвічних Божих законів, а й на дотриманні цивільних законів, повага до законної влади. Це було визначено ще енциклікою «*Inscrutabili Dei Consilio*» від 21 квітня 1878 р. Папи Лева XIII (1878 – 1903 pp.) [10]. Отже, в ніякім разі не можуть ці закони остатись нечинними і незмінними як мертва річ... Речі, що є хиткі й зайві, повинні бути усунені. На їх місце повинні ввійти й нові закони. Але ви повинні подбати, щоби не так дуже вони були нові, але щоби вони були кращі закони. В новому належить звертати увагу, щоби не поминути думки, зберегти стару спадщину... Нові норми не повинні появлятися як чужорідне тіло...» [11, с. 157 – 158; 12, с. 45; 13, с. 34].

Відразу після набуття чинності Латеранських угод Папа Пій XI оприлюднив шість законів, що стали основою законодавчої системи Ватикану. Першим із них – Основним Законом від 7 червня 1929 р. – врегульовувалися питання управління Ватиканом, питання функціонування судів державного прапора та державних символів. Іншими актами були: Закон про джерела права, Закон про адміністративний устрій, Закон про право громадянства та право перебування, Закон про громадську безпеку, Закон про економічну, комерційну та професійну організацію [14, с. 24; 15; 16; 17; 18].

Законодавчою владою, крім самого Папи Римського, на сучасному етапі наділена від його імені Понтифікальна Комісія у справах Держави-міста Ватикан. До її складу належать кардинали, призначені на п'ятирічний термін (її очолює кардинал-президент). Пропозиції законопроектів й постанов, що їх пропонує Комісія, представляються Папі Римському через Державний секретаріат Ватикану, перед тим як будуть оприлюднені й набудуть чинності. Закони, постанови й інструкції, видані Комісією, публікуються в *Acta Apostolicae Sedis* [19].

Державна мова Ватикану не визначена нормами права, однак офіційні

документи часто публікуються італійською (рідше – німецькою, французькою, ретророманською мовами). Втім, варто підкреслити, що основний варіант документів традиційно публікується латинською мовою і не інакше [20, с. 14].

Засідання Комісії скликаються і проводяться головою – Кардиналом-Президентом. У них беруть участь Державний секретар і його заступник, з правом дорадчого голосу. У випадку відсутності чи хвороби Кардинала-Президента керівництво Комісією переходить до першого із кардиналів – членів Комісії (ст. 3). Комісія здійснює свої повноваження згідно із Законом про джерела права і власним регламентом. Передбачено, що законопроекти попередньо передаються через Державний секретаріат на розгляд Верховному Понтифіку [21].

Правом видавати ордонанси для виконання норм законодавства і регламенту згідно з положеннями Основного Закону 2000 р. наділено керівника Комісії. У випадку термінової необхідності йому дозволено видавати акти, що прирівнюються до законів. Якщо ж ці акти упродовж 90 днів не підтверджені Комісією, вони втрачають свою силу. Комісія ж наділялася правом видавати загальні регламенти (згідно із ст. 7 Основного Закону 2000 р.) [21].

При опрацюванні законів за Понтифікальною комісією було закріплене право послуговуватися порадами Головного радника і Державних Радників. Стаття 13 Основного Закону 2000 р. визначила права і повноваження радників таким чином: Головний радник і Державні радники, яких призначає Верховний Понтифік на п'ятирічний термін, сприяють у підготовці законопроектів Держави-міста Ватикан і висловлюють поради у питаннях особливої ваги. Консультації з радниками передбачено як індивідуальні, так і колегіальні. На Головного радника покладені функції головування на засіданнях радників, а також виконувати координуючу роботу і представляти державу відповідно до вказівок Канцлера-Президента [21].

У попередньому Основному Законі від 7 червня 1929 р. повноваження інституту радника були прописані значно стисліше. Так, ст. 8 документа гласила, що Головний державний радник є «дорадчим органом Держави міста Ватикан». Він призначається і відкликається Верховним Понтифіком, перед яким безпосередньо і винятково відповідальний. Він зобов'язувався аналізувати стан конкретних справ, готувати висновки у всіх випадках, встановлених законом або ж за запитом Папи чи Губернатора [15] (нагадаємо, що згідно з Основним Законом 1929 р. Губернатор певний час володів обмеженим правом видавати закони, але для цього вимагалось погодження Папи Римського). Характерно, що радниками – посадовими особами і службовцями – могли бути не лише громадяни Ватикану [22].

За рішенням II Ватиканського собору при Папі як дорадчий орган створено Синод єпископів (*synodo episcoporum*). До його складу входять представники національних єпископатів і міжнародних католицьких організацій. Частину членів Синоду призначає особисто Верховний Понтифік, інша обирається національними конференціями єпископів. Всі ці особи і установи виконують доручені їм обов'язки від імені Понтифіка на благо всіх Церков згідно з нормами, встановленими правом (кан. 334) [22].

Отже, така своєрідна правова система Святого Престолу і Держави-міста Ватикан, на нашу думку, цілком відповідає ідентифікації цих інститутів. На підтвердження цієї думки, очевидно, доцільно погодитися із слушним висновком С. Дьяченка, який пише: «У рамках правового порядку Святого Престолу сформувалася відособлена група норм, що регулюють відносини, пов'язані з функціонуванням Ватикану. Разом з тим, згадані норми не утворюють самостійного правового порядку Ватикану, оскільки Латеранські угоди недвозначно помістили його в межі правопорядку Святого Престолу, що виступає сувереном Ватикану. У цьому ж дусі витримані й положення канонічного права» [5, с. 19]. Слід відзначити, що, крім усіх аналітично розглянутих, саме ця галузь є однією з визначальних ознак державності Ватикану.

Список використаних джерел

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія. Харків : Право, 2014. 512 с.
2. Етерович М. Дорогами України. Львів : Свічадо, 2008. 524 с.
3. Сироїд Т. Міжнародно-правовий статус Ватикану. *Форум права*. Харків, 2012. № 4. С. 814–818.
4. Книга І. Общие нормы. Титул І. Церковные законы. *Кодекс канонического права*. Москва : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. 624 с.
5. Дьяченко С. В. Особенности международной правосубъектности Святого престола : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Москва, 2008. 27 с.
6. Master Page on the Pio-Benedictine Code of 1917. URL: <http://canonlaw.info/masterpage1917.htm> (дата звернення: 07.05.2018).
7. Gadie P. G. The Bishop's Role of Pastoral Governance: Its Interpretation and Reception by the Magisterium since Vatican II. Submitted for the Degree Doctorate in Philosophy Submitted to the University of Limerick, March 2015. 329 p.
8. Юраш А. Папа Іоанн Павло II. Харків : Фоліо, 2005. 351 с.
9. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв. Ч. І. Мюнхен : Видання Українського Католицького Університету, 1964. 363 с.
10. «Inscrutabili Dei Consilio». Encyclical of Pope Leo XIII. URL: http://w2.vatican.va/content/leo-xiii/it/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_21041878_inscrutabili-dei-consilio.html.
11. Мадей Й. Другий Ватиканський Собор і ревізія права для Східних Церков. [Extractum e «Bohoslovia» t. XLI]. Рим : Богословії, 1977. 180 с.
12. Хоружий Г. Ватикан: історія і сучасність. Місіонер, 2007. 280 с.
13. Konstytucja Apostolska «Universi Dominici Gregis» Ojca Świętego Jana Pawła II o wakacie Stolicy Apostolskiej i wyborze Biskupa Rzymskiego. URL: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/konstytucje/universi_dominici_22021996.html# (дата звернення: 20.04.2018).
14. Моїсеєнко С. Зміни в системі органів державної влади міста-держави Ватикан: історико-правовий аналіз. *Життя і право*. 2004. № 8. С. 21–27.

15. Основной Закон Града Ватикан (7 июня 1929 года). URL: <http://vaticanstate.ru/osnovnoj-zakon-gosudarstva-grada-vatikan-7-iyunya-1929-goda/#sthash.gyI9Srh6.dpuf> (дата звернення: 29.04.2018).
16. Моїсєєнко С. Конституція міста-держави Ватикан від 26 листопада 2000 року: історичні та правові аспекти. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків. 2005. Вип. 29. С. 252–257.
17. Ustawa zasadnicza państwa miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe / Wstęp, wybór i tłumaczenie Franciszek Longchamps de Berier i Marek Zubik. – Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008. 112 s.
18. Отрош М. Статус Святого Престолу у міжнародному праві. Одеса : Фенікс, 2014. 242 с.
19. Acta Apostolicae Sedis. URL: http://www.vatican.va/archive/aas/index_sp.htm (дата звернення: 08.05.2018).
20. Alberigo G. A Brief History of Vatican II / Transl. by M. Sherry. New York: Orbis Books, 2006. 20 p.
21. Основной Закон Государства Града Ватикан (26 ноября 2000 г.). URL: <http://vaticanstate.ru/osnovnoj-zakon-gosudarstva-grada-vatikan-26-noyabrya-2000-goda/#sthash.wR3oJjkC.dpuf> (дата звернення: 01.05.2018).
22. Sarais A. Le fonti del diritto vaticano. URL: http://www.ascait.org/index.php?option=com_content&view=article&id=133:alessio-sarais2&catid=914&Itemid=131 (дата звернення: 27.04.2018).

Кельман Михайло Степанович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
ННІПП НУ «Львівська політехніка»
Кельман Лідія Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
ЛДУВС МВС України
Коваль Наталія Тарасівна,
аспірант Університету Короля Данила

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Коли йдеться про об'єктивну сторону у правовій державі, то перш за все слід констатувати, що її аналіз виявляється не простим через відсутність чіткого уявлення про те, що взагалі характеризує правозастосовну діяльність в її зовнішньому виразі.

Слід зазначити, що про зміст об'єктивної сторони правозастосування поки що не сформовано єдиної думки науковців. Так, С. Бобровник вважає, що це